

שאגת האריה, ואהבה עכברית

ד"ר גאולה אלמוג

"סיפור בעלי חיים" הוא הגדרה של ז'אנר המצוי רק במחקר ספרות הילדים, ואינו מצוי בלקסיקונים לספרות כללית. הבחירה בקריטריון של "בעלי חיים" מצמצמת מחד גיסא את הדיון בנושא של "פולקלור מעובד לילדים", שכולל בתוכו ז'אנרים (כמו המשל, המעשייה וכו'), ומאידך גיסא, מרחיבה את הז'אנר לבעלי חיים בסיפורי "כאילו" לגיל הרך, שפועלים בפועל במישור המציאותי, וכן להכנסת קריטריונים פדגוגיים ודידקטיים.

בספר **ז'אנרים בסיפורת לילדים**¹ מוינו הסיפורים לילדים שמופיעים בהם בעלי חיים, לשתי קבוצות מרכזיות על פי הקריטריון של מישור הפעולה שבו פועל בעל החיים בסיפור: א. המישור המציאותי ב. המישור הדמיוני.

החלוקה הז'אנרית על פי מישור הפעולה – מציאותי או דמיוני – נגזרת מהעובדה שבספרות הילדים, **הממד של הנמען** הוא מרכזי, והיכולת לעבור ממישור פעולה אחד למשנהו, בתוך הסיפור, הוא תלוי גיל ההתפתחות של הילד ויכולת המשגה שלו.

יכולת המשגה של הילד נעשו במשך השנים לקריטריונים מרכזיים במיון ספרות הילדים על פי גיל². באופן בסיסי, הגדרת מגבלות התפיסה של הילד בגילים השונים לא השתנתה במשך השנים. מה שכן השתנה הוא הניסיון לחשוף את הילדים לרעיונות מורכבים יותר ויותר באמצעות **הסברים פשוטים**, כשההנחה היא **שהמורכבות איננה ברעיון אלא בהסבר**.

¹ גאולה אלמוג, מירי ברוך, **ז'אנרים בסיפורת לילדים**, משרד החינוך התרבות והספורט, הגף להכשרת עובדי הוראה, מכון מופ"ת למחקר ופיתוח תוכניות בהכשרת עובדי הוראה, תשנ"ו.

² והכוונה היא, כמובן, לשאלה: מאיזה גיל ולא לאיזה גיל.

בספר **ילד אז ילד עכשיו**³ מתארת מירי ברוך את השינויים הדידקטיים והפדגוגיים שבאו לידי ביטוי בספרות הילדים במרוצת השנים, ואת ההרחבה האיטית, אך המתמדת, של סוג הנושאים שספרות הילדים דנה בהם. אך גם במחקר זה המושגים "ילד אז" ו"ילד עכשיו", מתייחסים לשינויים הדרמטיים שחלו במשך השנים בהתייחסות המבוגר אל ה"ילד" ולא לשינוי משמעותי בסולם ההתפתחות הרגשי, המנטלי והחברתי של הילד.

האתגר של הסופרים והמחנכים לפשט את מורכבותו של העולם הסובב אותנו, להתאימו לרמת ההתפתחות של הילד, אך גם לאתגר אותו, מניב לדעתי את הספרים המעניינים ביותר.

במאמר זה אעסוק בשני ספרים חדשים שנוספו למדף ספרי הילדים, שבהם הגיבור הראשי הוא בעל חיים שמייצג ילד, ספרים שעברו בהצלחה את הצעידה על החבל הדק הנמתח בין מגבלות התפיסה של הילד ובין העיסוק ברעיון מורכב. בחרתי בספר אחד מהז'אנר הדידקטי, ובספר מהז'אנר המידעי.

הסיפור הראשון הוא **אריה הספרייה**⁴. זהו סיפור דידיקטי שמטרתו להקנות נורמות התנהגות. שם הספר, "אריה הספרייה" (בהבדל מהצירוף הרווח "אריה בספרייה", שמציין את שם הגיבור ואת מקום ההתרחשות) רומז לנו שאנו נכנסים לעולם של ספריות ולא לעולם של אריות. החיבור של המילים "אריה" ו"ספרייה" באמצעות ה' השייכות, יוצר צירוף כבול שבונה מושג חדש שאינו מוכר, ולכן מסקרן ומבטיח שהכניסה לעולם הספרייה לא תהיה קונבנציונלית.

---

³ מירי ברוך, **ילד אז – ילד עכשיו**, עיון משווה בספרות ילדים בין שנות ה-40 לבין שנות ה-80, ספרית פועלים - הוצאת הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, 1991.
⁴ **אריה הספרייה** מאת מישל קנוֹדֶסֶן. מאנגלית: אירית ארב. איורים: קוין הוקס, כנרת 2006.

יום אחד נכנס אריה לספרייה. הוא עבר ליד דלפק ההשאלה ונעלם בין כונניות הספרים. מר נקדי רץ במסדרון אל המשרד של הספרנית הראשית. "גברת דפני!" הוא צעק. "אסור לרוץ," אמרה גברת דפני בלי להרים עיניים. "אבל יש אריה!" אמר מר נקדי, "בספרייה!" "האם הוא עובר על אחד מהכללים?" שאלה גברת דפני. היא הקפידה מאוד על כללי ההתנהגות. "אה, לא," אמר מר נקדי, "לא ממש." "אז תניח לו." האריה שוטט לו בספרייה. הוא רחרח את כרטיסיות הספרים, הוא חיכך את ראשו באוסף הספרים החדשים, אחר כך הוא הגיע אל פינת הסיפורים והלך לישון. אף אחד לא ידע מה לעשות. לא היו כללים בנוגע לאריות בספרייה.

כבר בפתיחה אנו לומדים "חוק כללי" (שהוא מעבר לחוקי הספרייה) הקובע, שכללי התנהגות שנקבעו למקום מסוים, הם כללים שמחייבים את כולם – גם קטנים וגם גדולים. אי ידיעת כללי ההתנהגות הברורים אינה פוטרת מעונש. אבל כשלא קיימים כללים ברורים ואף אחד – גם גדולים וגם קטנים – אינו יודע כיצד לנהוג, גם אין סנקציות.

אין זה מקרה שכאשר הספרנית אומרת "אסור לרוץ בספרייה!" היא אינה מרימה עיניים, כי לא חשוב מי עבר על כלל ידוע זה. אך אם תקנון הספרייה אינו מכיל כללים לגבי התנהגות של אריות בספרייה, ואף אחד לא יודע מה לעשות, צריך להניח לו עד שיתבררו העניינים.

פתיחה זו, שיש בה הדרישה לשמירת הכללים, והופעתו של מקרה יוצא דופן, מייצגים את האקדח המונח על השולחן בתחילת מחזה ויורה בסופו.

והסיפור נמשך: **כעבור זמן קצר הגיעה שעת סיפור. לא היו כללים גם בנוגע לאריות בשעת סיפור.**

תהיתי, מה עושה המילה "גם" במשפט זה, האם מסתתרת בו הנחה שיש עוד כאלה שאין לגביהם כללים? לתוספת זו אין הסבר בטקסט, אבל בהמשך נאמר שמספרת הסיפורים נראתה קצת מפוחדת, ואולי לא רק האריה הפחיד אותה, אלא גם כל אלה שעדיין לא למדו את הכללים.

שעת הסיפור עוברת בשלום, והילדים מתחילים ללכת הביתה. כשאריה רואה שהילדים הולכים והספרים סגורים, הוא לא רץ – כי את הכלל הזה הוא כבר מכיר – אבל הוא שואג בקול רם מאוד. ואז, מלמדת אותו גברת דפני את הכלל השני, בתוספת הסנקציה הכרוכה באי קיומו. **"אם אתה לא יכול להיות בשקט, אז תצטרך לעזוב," היא אמרה בקול תקיף. "אלה הכללים!"**

כמו בכל סיפור דידקטי טוב, הקניית נורמות נעשית באמצעות תהליך בונה מצד אחד, וחד-משמעי מצד שני.⁵ האריה, אינו מבין מדוע הוא עומד להיענש, הוא ממשיך לשאוג והוא נשמע עצוב. ואז, **ילדה קטנה משכה בשמלה של גברת דפני, "אם הוא יבטיח להיות בשקט, הוא יוכל לבוא לשעת סיפור מחר?" האריה הפסיק לשאוג. הוא הסתכל על גברת דפני. גברת דפני הסתכלה עליו. אחר כך היא אמרה, "כן. לאריה שקט ונחמד מותר בהחלט לבוא לשעת סיפור מחר."**

למחרת מגיע האריה מוקדם יותר לספרייה, וגברת דפני נעזרת בו לנקות אבק מהאנציקלופדיות (ואגב כך הוא לומד שצריך לשמור על הספרים). הוא עוזר לה ללקק את המעטפות למכתבי התזכורת למי שלא החזירו ספרים בזמן (וכך הוא מתוודע לעקרון ה"השאלה", שעליו בנויה הספרייה), הוא גם יוזם עזרה בעצמו, כשהוא מאפשר לילדים קטנים לטפס לו על הגב, כדי שיוכלו להגיע לספרים שעל המדפים הגבוהים, (ולא יסתפקו רק במה שמונח מול העיניים). הוא גם משמש משענת נוחה לילדים בשעת סיפור. בקיצור, הוא משתלב טוב מאוד בספרייה. הוא נעשה "אריה מועיל". **"איזה אריה מועיל," אמרו האנשים. הם טפחו על ראשו הרך כשהוא עבר לידם. "איך יכולנו להסתדר בלעדיו?" אבל, מר נְקָדִי כעס כשהוא שמע את זה. הם הסתדרו מצוין לפני כן. לא היה צורך בשום אריה! אריות, לא יכולים להבין מה הם כללים. מקומם לא בספרייה.**

⁵ . על השיטה הדידקטית מהסוג זה ראה בהרחבה: גאולה אלמוג, "על בלונים ועל זיאנרים מרכזיים בסיפורת לגיל הרך" בתוך: **ספרות ילדים ונוער**, חוב' ד' (112), משרד החינוך והתרבות, יוני 2002, עמ' 1.

מר נקדי, עם דעותיו הנוקשות, מייצג את המבוגר שלא נותן לגיבור הצעיר קרדיט שיוכל להתגבר על המכשולים העומדים לפניו. אמצעי דיסקטי זה, שתחילתו חוסר אמון של מבוגר וסופו הצלחה מוחצת של הילד, חרף כל החששות, שכיח מאוד בספרות הדיסקטית לילדים.⁶

בהבדל ממר נקדי, שמייצג את העיקרון של "ייקוב הדין את ההר!"⁷ מבקרי הספרייה מזהים שיש כאן תופעה יוצאת דופן, תופעה שתהפוך להיות, בהמשך, הזרז לבחינת המושג "חוק" ו"עיקרון", באמצעות חשיבה רחבה יותר, שעיקרה הוא המשפט, "אבל מצד שני".

יום אחד גברת דפני עלתה על השרפרף, אבל היא לא הצליחה להגיע לספר. גברת דפני עמדה על הבהונות. היא הושיטה יד ומתחה את האצבעות. [...] "אי, אמרה גברת דפני בקול שקט. היא לא קמה. גברת דפני נופלת מהשרפרף ומר נקדי נמצא בדלפק ההשאלה. הוא לא יכול לשמוע אותה. "אריה", אמרה גברת דפני, "לך ותקרא בבקשה למר נקדי. "אריה רץ במסדרון. "אסור לרוץ", קראה אחריו גברת דפני. [...] אבל מר נקדי עסוק, הוא מתעלם מהאריה. לבסוף, עשה האריה את הדבר היחיד שהיה יכול לעשות עכשיו [...] והוא שאג את השאגה הכי אדירה ששאג בכל ימי חייו. מר נקדי התנשף. "אתה לא שומר על השקט!" הוא אמר לאריה. "אתה לא שומר על הכללים!" מר נקדי צעד במסדרון במהירות הכי גדולה שהיה יכול. האריה לא הלך אחריו. הרי הוא הפר את הכללים!" הוא ידע מה פירוש הדבר. הוא הרכין ראש והלך לעבר הדלת. מר נקדי, שלא מאזין לאריה, רץ ל"הלשין" לגברת דפני על הפרת הכללים בספרייה – ומוצא אותה שוכבת על הרצפה. "לפעמים", אמרה גברת דפני מהרצפה שמאחורי השולחן שלה, "יש סיבה טובה לא לשמור על הכללים. אפילו בספרייה. עכשיו תזמין לי רופא בבקשה. אני חושבת שנשברה לי היד."

⁶ . כמו לדוגמה, הספר *זרע של צננונית* מאת הורן. בדרך כלל בסיפור מסוג זה מתקיים גם הכלל ש"הפוסל, במומו פוסל" (מר נקדי, הממונה על שמירת הכללים, הוא זה שרץ במסדרון).

⁷ . מסכת סנהדרין תו, עמ' ב'.

סיפור דידקטי, מעצם הגדרת הז'אנר, נועד להקנות או לבסס נורמות התנהגות וכזוה הוא תמיד בנוי על "מותר" ו"אסור". בסיפור זה אמנם אנו לומדים בתחילה על "מותר" ואסור" בספרייה, אך זאת הפעם הראשונה, עד כמה שידוע לי, שבצד הנורמות הנלמדות נלמד גם חוק אוניברסלי שמעבר לחוק שנקבע למקרה הפרטי.⁸

אריה הספרייה, שהוא עיבוד לגיל הרך של הכלל התלמודי, "עת לעשות לשם הפרו תורתך", הוא דוגמה לסיפור שנושא מסר חדש, שאינו דורש אנלוגיה מסובכת מצד אחד, אך יש בו מתיחה של החשיבה הקונבנציונלית לכיוון של חשיבה שיוצאת מהדוגמה הפרטית להכללה.

בסיפור זה, חלק מהקומה השנייה, קומת המסר, יורד לתוך העלילה. באותה נשימה הנורמות נשמרות: **מר נקדי רץ להזמין רופא. "אסור לרוץ!" קראה אחריו גברת דפני.** ובו בזמן מופעל השכל הישר: **"לפעמים, אמרה גברת דפני מהרצפה שמאחורי השולחן שלה, "יש סיבה טובה לא לשמור על הכללים."** וכך, מתקיימת השמירה, שהיוצא מן הכלל לא יבטל את הכלל, ונפתחת הדלת להגדרת כלל חדש שמייצג את השילוב שבין הכלל ליוצא מהכלל.

אריה הספרייה, שכבר הפנים את כללי ההתנהגות בספרייה ולא שמע את מה שגברת דפני אמרה בקשר לנסיבות המיוחדות, מבין שמגיע לו עונש על התנהגותו. הוא אף מגיע לשלב הבנה והפנמה גבוה יותר. הוא אינו מחכה שיענישו אותו, אלא גוזר על עצמו עונש (זה העונש שנקבע כבר בתחילת

---

⁸ . אמנם גם נורית זרחי, עוד בשנת 1976, בשיר "מושלמת", מדברת על נורמות התנהגות. בזמנו, היתה זו פריצת דרך מבחינת הנושא. שיר זה מדבר על "נורמה" כעל מושג תלוי מקום ותרבות ("ומאז אני יושבת ורגלי אל-על/ אוכלת בידיים/ בלי לחשוב על זה בכלל, / וכל פעם שלי מעירים/ אני מחפשת ישר בספרים. /כי ודאי אי-שם בעולם/ ארץ קיימת/ שם ילדה כמוני/ נחשבת למושלמת."). ההתרסה כלפי ההתנהגות המחייבת באה מפיה של ילדה, שאינה מבינה את החשיבות החברתית של ההליכות והנימוסים, גם אם הם משתנים בהתאם למנהגי המקום. השיר בנוי משתי קומות, כשבקומה הראשונה נמצאת הילדה הנאיבית שמדברת בגוף ראשון, ואילו בקומה השנייה נמצאת התשובה ההיפותטית למסקנתה השגויה. השיר עצמו אינו משנה את החשיבה הקונבנציונלית בקשר לנורמות, אלא מרחיב את בסיס הידע בנוגע לשאלה: מה היא נורמת התנהגות? ומדוע המושג "מושלמת" אינו מתאים בהקשר של נורמות?

הסיפור בידי גברת דפני) – הוא מפסיק לבוא לספרייה. האריה לא מגיע באותו היום. גם למחרת האריה לא הגיע. וגם לא ביום שלאחר מכן.

גברת דפני עצובה ומר נקדי רוצה לשמח אותה ומחפש את האריה בכל מקום. לבסוף הוא חוזר לספרייה בידיים ריקות, ואז הוא רואה: האריה ישב בחוץ והסתכל פנימה דרך דלתות הזכוכית. "שלום אריה," אמר מר נקדי. "חשבתי שאולי תרצה לדעת," אמר מר נקדי, "שיש כלל חדש בספרייה. אסור לשאוג, אלא אם יש סיבה טובה – נניח, אם מנסים לעזור לחבר שנפצע, לדוגמה." [...] למחרת אומר מר נקדי לגברת דפני, "חשבתי שאולי תרצי לדעת, שיש אריה בספרייה. (זה השלב זה בו הוא הופך מאריה הספרייה לאריה בספרייה) גברת דפני קפצה מכיסאה ורצה במסדרון. מר נקדי חייך. "אסור לרוץ!" הוא קרא אחריה.

על כף אחת של המאזניים מצויים כל הכללים והחוקים שאנו מפנימים בתהליך ארוך של חינוך, ועל הכף השנייה נמצא "הכלל החדש" שהוא כלל "שיקול הדעת". בלעדי כלל זה, חינוך של שנים רבות, שמתבסס רק על "נכון" ו"לא נכון", יכול לקרוס בבת אחת.

הסיפור הדידקטי, מיועד מלכתחילה להשפיע על דעתו של הקורא, על אמונתו והתנהגותו, מצייד אותו בנורמות חברתיות ונותן לו כלים להתמודד עם המציאות החברתית שבה הוא חי.⁹ המסר בסיפור הדידקטי לילדים הוא תמיד ישר וחד-משמעי והפקתו אינה דורשת אנלוגיות מסובכות. ולכן הסיפור מסתיים במשפט: **לפעמים יש סיבה טובה לא לשמור על הכללים. אפילו בספרייה.**

מבחינה ספרותית, העלילה של **אריה הספרייה** מותחת, מרגשת, והדמויות מעניינות (כמו לדוגמה, אריה, שהוא מפחיד מבחוץ ורך מבפנים, או מלך החיות שאינו מכיר את החוקים). בסיפור מצויה אמנם, לאורך כל הדרך גם "הקומה השנייה" (כמו לדוגמה, שמות גיבורי המשנה – נקדי,

⁹ . על הסיפור הדידקטי לילדים, ראה בפירוט: גאולה אלמוג, מירי ברוך, ז'אנז'ים **בסיפורת לילדים**, משרד החינוך והספורט, הגף להכשרת עובדי הוראה, מכון מופ"ת. תשנ"ו. עמ' 14, 46

הנגזר מדקדקון, דפני – מזר הדפנה) אך המסר העיקרי מצוי בתוך העלילה, מתוך הנחה שההסבר ברור דיו והוא מאפשר עלייה ברמת החשיבה (לפעמים עם עזרה קלה של מי שקורא לילד את הסיפור). **אריה הספרייה** הוא מסוג הספרים שיכולים לשמש "מקרה מבחן" לדיון פורה, בכל גיל שהוא, על נושא עקרוני זה של השמירה על החוק, ועל התנאים המאפשרים את הפרתו, או על "הכללי" ו"היוצא מן הכללי".

הספר השני שמצאתי על מדף הספרים החדשים ואשר נענה לאתגר של "הסבר פשוט לרעיון מורכב", הוא הספר **כמוך בדיוק**¹⁰. הספר שייך לז'אנר הסיפורים שמטרתם להקנות מידע.¹¹

הסיפור הוא על עכברה ובנה עכברון אשר בדרכם הביתה, לאכול ארוחת ערב ולישון, הם שמעו מכל הפינות, איך כל החיות את ילדיהן מכינות, לקראת בוא השינה ובוא החלומות. הם שומעים איך אמא ציפור לוחשת לבניה, למענכם... אעוף אפילו עד העננים, אחצה את השחקים ולשמים אמריא כדי להביא לכם מזון טעים ובריא; איך אבא צפרדע אומר לצפרדעונו: בשבילכם... לשמים אקפוץ, אנתר לביצה ואחפור גם בבוץ, ואביא לכם, צפרדעונים שלי חביבים, את היתושים הכי הכי טובים; והארנבת לוחשת לגוריה, בשבילכם... מחילה אחפור, ובה תמצאו גם שלוה, גם מסתור, ושם אוצרות יקרים שלי, עליכם אשמור. וכך חוזר הדבר גם עם כלבת הים, המרדימה את גוריה, וגם עם השועל.

העכברון מתרגש מאוד מהאהבה שמרעיפות החיות על צאצאיהן וחוזר ואומר בכל מפגש כזה, זה לא מדהים? הגוזלים שלה בטח מאוד מיוחדים, ואמא עכברת בכל פעם עונה: נכון... וזה בדוק – מיוחדים כמוך בדיוק.

¹⁰. ג'אן פירנלי, אגם הוצאה לאור בע"מ, 2006.

¹¹. ההחלטה על קביעת הז'אנר, נבעה מהעובדה שהסיפור אינו נושא מסר, אלא רק מעלה את ההשוואה הרגילה אותה אנו עושים בגיל הרך של "דומה" ו"שונה" בין בעלי חיים ובני אדם, לרמה גבוהה יותר של השוואה.

על הסיפור המידעי, ראו, גאולה אלמוג, מירי ברוך, ז'אנרים בסיפורת לילדים, משרד החינוך התרבות והספורט, תשנ"ו, עמ' 34.

העכברון ואמו מגיעים הביתה, מסיימים לאכול ולצחצח שיניים, ואז, אמא עכברה עוטפת את בנה בחיבוק גדול, והוא מביט באמו ואומר, **ועכשיו אמא אולי תגלי לי, מה את מוכנה לעשות בשבילי?** (המילים "את" ו"בשבילי" מובאות בספר באות גדולה ובאדום), **את לא יכולה לחפור מחילות ולא לעוף לשמים. לא לרוץ למרחקים גדולים ולא לצלול במים. את רק עכברה קטנה ואני בנדך האחד, אז מה, אני לא מיוחד?** ואז היא אומרת, זה נכון, עכברון. אבל אפילו עכברה קטנטנה, יכולה לעשות המון בשביל בנה. בוא נראה מה: לספר לו ספורים מצחיקים כדי שיחידך. להכין לו מאכלים טעימים לחיך. לשחק אתו עד שיצחק בקול. לחבק אותו חיבוק גדול גדול. וכשהוא עושה שטויות, **אין בעיות, אמא יכולה גם קשוחה להיות. אבל הכי הכי, אני מבטיחה, שאהיה תמיד תמיד איתך. ואותך בכל ליבי אוהב, בכל זמן ובכל מצב.**

הסיפור **כמוך בדיוק** שייך מבחינת הנושא לסיפורים שמנסים להגדיר מה היא "אהבה" בכלל, ואהבת אם לבניה ובנים לאמם בפרט. נושא זה, שהוא מתחום המושגים המופשטים, מעלה בדרך כלל את גיל הקוראים, או לחילופין, מעלה את המסר לקומה השנייה. לא כך הוא הדבר בסיפור **כמוך בדיוק**. בסיפור הזה מסבירה העכברה לבנה הצעיר את ההבדל בין המסירות ללא קץ של הורה לילדיו, ובין מה שהוא "מעבר לזה". היא מלמדת אותו מה הוא ההבדל בין הקיום בטבע לקיום הרגשי אנושי. אמנם הפרדה זו בין הפיזי לרגשי היא קשה מאוד לילדים צעירים, אך הפשטות שבה הסופר עושה זאת מחזקת את ההנחה, שלא התפיסה היא שמכתיבה את הנושא, אלא מגבלות ההסבר.

במשפט החוזר: **"נכון," אמרה אמא עכברה, "וזה בדוק – מיוחדים כמוך בדיוק"** מצויים שני מושגים הסותרים זה את זה. האחד, "מיוחדים", שמייצג אקסקלוסיביות, והשני, "כמוך", שמייצג דמיון ושוויון. אולם הצירוף של שני המושגים הוא שבונה את הרעיון המרכזי של הסיפור, המבוסס על עקרון המיון על פי קטגוריות של הפרטי והכללי. מצד אחד, כל

אחד הוא "מיוחד" להוריו, וכל הורה יעשה הכול כדי לגונן על ילדיו ולהביא אוכל לפיהם, אפילו בעלי חיים, ובזה כולם "כמוך בדיוק". אבל, במקרה הפרטי כל אחד הוא "מיוחד לעצמו".

כשהעכברה ובנה נכנסים הביתה, הם כבר לא חלק מעולם ההורות בטבע, אלא הם קטגוריה בפני עצמה. את המעבר לקבוצת ההורות המשנית מייצגת פעולת רחיצת השיניים.

השימוש בבעלי חיים שמייצגים את הדוגמאות של דאגה למזון ולביטחון לצאצאיהם, כפי שהדבר נעשה בטבע (ולא כסיפור "כאילו"¹²), עוזר מצד אחד להרחיב את המושג "הורה", ולצמצם אותו לקבוצת משנה מצד שני. בקבוצה הרחבה נמצאים בעלי חיים שדואגים לצאצאיהם במסירות, ובקבוצה המצומצמת נמצאת העכברה שמלבד הדאגה הפיזית, היא גם דואגת שבנה יהיה במצב רוח טוב, מכינה לו אוכל שהוא אוהב, מחבקת אותו, מנשקת אותו ומחנכת אותו. כל הפעולות האלה מייצגות את ההורה האנושי, שלא רק האינסטינקט מנחה אותו אלא גם המחשבה והכוונה. מה שמחזק במיוחד עובדה זו היא ההבטחה: **אהיה תמיד תמיד איתך. ואותך בכל ליבי אוהב, בכל זמן ובכל מצב.**

האדם הוא בעל החיים היחיד שקשור לצאצאיו גם לאחר שבגרו, ומרגיש כלפיהם אחריות בכל זמן ובכל מצב. זאת, משום שהקשר הוא רגשי ומודע ולא רק פיזי.

וכך באופן טבעי, גם ללא מעבר מוצהר, נוצר ההבדל בין האדם לבעלי החיים, שהוא היכולת להביע אהבה, ולהמשיך בה לזמן ארוך.

אחרי שאמו מבטיחה שהיא תישאר תמיד לצידו, עכברון מחייך חיוך מנומנם נחמד, ואומר, "אז זה סימן שאני באמת מיוחד." "בדיוק", אמרה אמא עכברה, "וזה בדוק!" ונתנה לו נשיקה וגם חיבוק. וכשאמא עכברה

---

¹². על הז'אנר סיפור כאילו ראה: ז'אנרים בסיפורת לילדים, מכון מופ"ת, תשנ"ו, עמ' 42.

לצאת פנתה, היא שמעה קול מן המיטה. ועכברון לחש מתחת לשמיכה:
"כמוך בדיוק אמא, ליל מנוחה."

החידושים בספר זה הם, א. העלאת סוגיה שיש לה אמנם בסיס בתחום ההתנסות האישית של ילדים, אך היא איננה מעסיקה אותם באופן טבעי, בבחינת ו"זה שאינו יודע לשאול את פתח לו". ב. האנלוגיה על משמעותה נכנסת לתוך הסיפור, מבלי לעלות קומה. הדבר מתאפשר בעזרת השינוי במישור הפעולה של העכברה ובנה במהלך הסיפור. בתחילה, העכברה ובנה הם חלק מקבוצה גדולה של הורים ובניהם בטבע (ואפשר גם ללמוד, דרך אגב, על מזונם ועל מקום מגוריהם של בעלי החיים). ובחלק השני, מישור הפעולה הופך לסיפור "כאילו", והעכברה ובנה עוברים ממישור הפעולה של בעלי חיים בטבע, לחיים בתוך "הבית". מעבר זה, בין מישור פעולה אחד לשני בתוך הסיפור לגיל הרך, טומן בחובו את הסכנה של גלישה ל"אי-אמינות" ולבלבול, אך הסיפור "כמוך בדיוק" צולח את הסכנה באמנות ומצדיק את מתן הקרדיט לילד הצעיר.

לסיפור נכנסת בעקיפין גם הגדרת האהבה. הגדרה זו אינה נעשית בעזרת קטגוריות של "נכון" ו"לא נכון" ובשיטת האלמינציה (כפי שהיא נעשית, לדוגמה, בספר **בייגלה**,¹³ שבו הגיבורים הראשיים הם כלב וכלבה שמייצגים את החברה האנושית, ובאופן טבעי ועל פי חוקי הז'אנר, המסר מצוי בקומה השנייה). ההגדרה גם אינה משתמשת ברשימה שאינה נגמרת, שבאמצעותה ניתן להבין למה אי-אפשר להגדיר מושג מופשט כמו "אהבה", כפי שהדבר נעשה בספר **תנחש כמה אני אוהב אותך**,¹⁴ (גם כאן, על פי חוקי הז'אנר, ההגדרה נמצאת בקומה השנייה). ההגדרה היא כאמור, בעזרת בניית ז'אנר

¹³. מרגרט ריי, איור ה. א. רי, עברית צבי רוזן, הקיבוץ המאוחד, 1975. נתוח של סיפור זה מצוי במאמר: "על למה ועל כמה באהבה", גאולה אלמוג, בתוך: **מעגלי קריאה**, כתב עת לעיון ומחקר בספרות ילדים אוניברסיטת חיפה, גיליון 30, מאי 2004.
¹⁴. סם מקברטני, איור אניטה גיראם, עברית איתן בן-נתן, שבא הוצאה לאור וספרית פועלים, 1995.

חדש, שהוא חיבור בין הטבע ובין סיפור "כאילו", מבלי להציב ביניהם את הגבולות הברורים בתוך העלילה, ועדיין הסיפור נשאר אמין.

גם אם חוקי "ז'אנר בעלי החיים" לא השתנו באופן בסיסי, וילדים צעירים עדיין זקוקים לעוגנים מילוליים בתוך הטקס הריאלי, שבעזרתם יוכלו להבחין בין עולם הדמיון והחלום ובין עולם המציאות, שני הסיפורים שהצגתי מלמדים שקיימת בסיפור החדש לילדים הרחבה מתמדת של חוקי הז'אנר, תוך התחשבות בתפיסת הילד. הרחבה זו מושפעת ככל הנראה מהחשיפה לאמצעי התקשורת החזותיים, ולהגברת המודעות להבדל שבין הממשי לוורטואלי אצל ילדים קטנים, שהתרגלו לעבור ממישור פעולה אחד לשני, ללא מילים.

גם הכלל הישן והחשוב, שילדים קטנים צריכים ללמוד תחילה את העולם ורק לאחר מכן לעבד את הנתונים, לא השתנה. אולם כיום ברור שעבוד הנתונים, מנקודות מבט שונות וחדשות, צריך להיעשות בכל שלב ושלב של הלמידה. ואכן, הסופרים של שני הספרים נענו לאחד האתגרים החשובים ביותר כיום והוא, **הפיכת המידע לידע**, וכן לפיתוח חשיבה רב-כיוונית, שלוקחת בחשבון נקודות מבט שונות של הסיטואציה, תוך שמירה קפדנית על מגבלות יכולת המשגה של הילד.

ולסיום, כל ספר חדש כזה הוא כשהוא לעצמו "מקרה מבחן" לפתיחת שיחה שיש בה כדי להעשיר את המחשבה הלא קונבנציונלית של המשוחחים כמו גם דוגמה לכך שאפשר לאתגר ילדים צעירים עם **כל נושא**, אם יש לאל ידנו לפשטו להבנת הילד.